VNU-HUS MAT3500: Toán rời rạc

Các cấu trúc cơ bản I
Tập hợp và Hàm

Hoàng Anh Đức

Bộ môn Tin học, Khoa Toán-Cơ-Tin học
Đại học KHTN, ĐHQG Hà Nội
hoanganhduc@hus.edu.vn

Nội dung

- Một *tập hợp (set)* là một tổng thể không sắp thứ tự các đối tượng phân biệt (gọi là các *phần tử (element)* hoặc *thành viên (member)* của tập hợp)
  - $x \in S$: x là phần tử của S
  - $x \notin S$: x không là phần tử của S
- Ta thường sử dụng các chữ in hoa $S, T, U, \dots$ để ký hiệu tập hợp
- Có thể mô tả một tập hợp bằng cách *liệt kê tất cả các phần tử* của tập đó giữa hai dấu ngoặc nhọn "{" và "}". Trong nhiều trường hợp, có thể *liệt kê thông qua "quy luật đơn giản"*
  - Tập các nguyên âm trong bảng chữ cái tiếng Anh $V = \{a, e, i, o, u\}$
  - Tập các số tự nhiên $\mathbb{N} = \{0, 1, 2, 3, \dots\}$
- Có thể mô tả một tập hợp thông qua *quy tắc nhận biết*
  - Với vị từ $P(x)$ bất kỳ trên miền xác định nào đó, $\{x \mid P(x)\}$ là tập hợp tất cả x sao cho $P(x)$ đúng (có thể dùng ":" thay vì "|")
  - Tập các số tự nhiên chẵn $E = \{x \mid x = 2k$ với $k \in \mathbb{N}\}$

- Có thể mô tả một tập hợp thông qua *giản đồ Venn (Venn diagram)*
  - *Tập vũ trụ (universal set)* U gồm tất cả các đối tượng đang xét — Hình chữ nhật
  - Tập hợp cần mô tả — Hình tròn hoặc các hình khác
  - Phần tử của tập hợp — Điểm

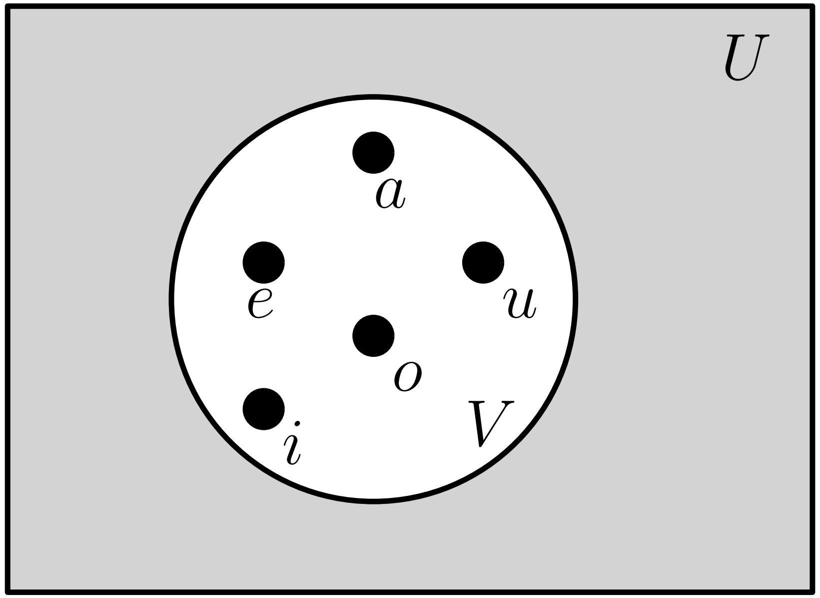

Hình: Mô tả tập các nguyên âm trong bảng chữ cái tiếng Anh $V = \{a, e, i, o, u\}$ bằng giản đồ Venn

- *Tập hợp rỗng (empty set)*, ký hiệu $\emptyset$, là tập hợp duy nhất không chứa bất kỳ phần tử nào
- $\emptyset = \{\}$ hoặc $\emptyset = \{x \mid \mathbf{F}\}$ với $\mathbf{F}$ là một mệnh đề luôn luôn sai (mâu thuẫn)
- Bất kể miền xác định là gì, *mệnh đề* $\neg\exists x\,(x \in \emptyset)$ *luôn đúng*
- $\emptyset \neq \{\emptyset\}$
  - Tập $\{\emptyset\}$ không rỗng, vì nó chứa một phần tử—tập hợp rỗng

Tập hợp
Tập hợp con và tập hợp bằng nhau

Cho hai tập hợp A và B. A là *tập con (subset)* của B, ký hiệu $A \subseteq B$ hoặc $B \supseteq A$, khi và chỉ khi mỗi phần tử của tập A cũng là một phần tử của B

- $(A \subseteq B) \equiv \forall x\,(x \in A \rightarrow x \in B)$
- $(A \nsubseteq B) \equiv \neg(A \subseteq B)$ (A *không* là tập con của B)
- $(A \subset B) \equiv (A \subseteq B) \wedge (B \nsubseteq A)$ (A là *tập con thực sự (proper subset)* của B)

Bài tập 1

Chứng minh các mệnh đề sau

(1) *Nếu $A \subseteq B$ và $B \subseteq C$ thì $A \subseteq C$*

(2) *Với mọi tập A, ta có $\emptyset \subseteq A$ và $A \subseteq A$*

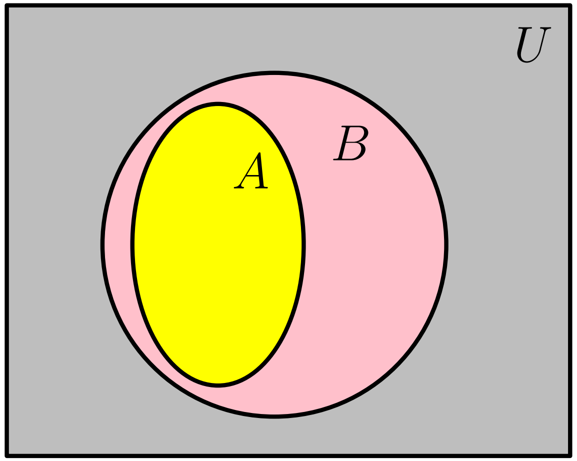

Hình: Giản đồ Venn mô tả $A \subset B$

Cho hai tập hợp A và B. A và B là hai tập *bằng nhau*, ký hiệu $A = B$, khi và chỉ khi $A \subseteq B$ và $B \subseteq A$

- $(A = B) \equiv (A \subseteq B) \land (B \subseteq A) \equiv \forall x\, (x \in A \leftrightarrow x \in B)$
- Tất cả các phần tử trong một tập đều *phân biệt (distinct)*; liệt kê một phần tử nhiều lần là vô nghĩa
  - Nếu $a = b$ thì $\{a, b, c\} = \{a, c\} = \{b, c\} = \{a, a, b, c, a, c, c\}$
  - Ta nói rằng tập trên có (nhiều nhất) 2 phần tử
- Các phần tử của một tập hợp *không sắp thứ tự (unordered)*
  - Bất kể a, b, c là gì, $\{a, b, c\} = \{a, c, b\} = \{b, a, c\} = \{b, c, a\} = \{c, a, b\} = \{c, b, a\}$

Bài tập 2

Cho $A = \{1, 2, 3\}$ *và* $B = \{1, 3, 5, 7\}$. *Hãy liệt kê tất cả các tập hợp vừa là tập con của* A *vừa là tập con của* B

Bài tập 3

Các mệnh đề sau đúng hay sai?

(a) $1 \in \{1\}$

(b) $1 \subseteq \{1\}$

(c) $\{1\} \in \{\{1\}\}$

(d) $\{1\} \subseteq \{\{1\}\}$

Bài tập 4

Liệu có tồn tại các tập A *và* B *thỏa mãn* $A \in B$ *và* $A \subseteq B$?

- *Lực lượng (cardinality)* của một tập A, ký hiệu $|A|$, là số phần tử khác biệt mà A có
  - $|\emptyset| = 0$; $|\{1,2,3\}| = 3$; $|\{\{1,2,3\},\{4,5\}\}| = 2$
- Nếu $|A| \in \mathbb{N}$, thì ta gọi A là *tập hữu hạn (finite set)*. Ngược lại, A là một *tập vô hạn (infinite set)*
- Một số tập vô hạn quan trọng
  - $\mathbb{N} = \{0, 1, 2, \dots\}$ *Tập số tự nhiên (**n**atural numbers)*
  - $\mathbb{Z} = \{\dots, -2, -1, 0, 1, 2, \dots\}$ *Tập số nguyên (integers)*
  - $\mathbb{Z}^+ = \{1, 2, \dots\}$ *Tập số nguyên dương (positive integers)*
  - $\mathbb{Q} = \{p/q \mid p, q \in \mathbb{Z},$ và $q \neq 0\}$ *Tập số hữu tỷ (rational numbers)*
  - $\mathbb{R}$ *Tập số thực (**r**eal numbers)*
  - $\mathbb{R}^+$ *Tập số thực dương (positive real numbers)*
  - $\mathbb{C}$ *Tập số phức (**c**omplex numbers)*
- $\mathbb{N} \subset \mathbb{Z} \subset \mathbb{Q} \subset \mathbb{R} \subset \mathbb{C}$

- *Tập lũy thừa (power set)* của một tập A, ký hiệu $\mathcal{P}(A)$, là tập hợp gồm tất cả các tập con của A
  - $\mathcal{P}(A) = \{x \mid x \subseteq A\}$
  - $\mathcal{P}(\{a, b\}) = \{\emptyset, \{a\}, \{b\}, \{a, b\}\}$
  - $\mathcal{P}(\emptyset) = \{\emptyset\}$
  - $\mathcal{P}(\{\emptyset\}) = \{\emptyset, \{\emptyset\}\}$
- Nếu A là tập hữu hạn, $|\mathcal{P}(A)| = 2^{|A|}$. Do đó ký hiệu 2^A đôi khi cũng được sử dụng để chỉ tập lũy thừa của A

Bài tập 5

Chứng minh rằng nếu $A = B$ thì $\mathcal{P}(A) = \mathcal{P}(B)$ với hai tập A, B bất kỳ. Ngược lại, nếu $\mathcal{P}(A) = \mathcal{P}(B)$ thì A có bằng B không?
*(**Nhắc lại:** $A = B \equiv \forall x\, (x \in A \leftrightarrow x \in B)$)*

- Với $n \in \mathbb{N}$, một *bộ sắp thứ tự n phần tử (ordered n-tuples)* $(a_1, a_2, \dots, a_n)$ là một dãy các phần tử có phần tử thứ nhất là a_1, phần tử thứ hai là a_2, ..., và phần tử thứ n là a_n
  - Một bộ sắp thứ tự 2 phần tử được gọi là một *cặp sắp thứ tự (order pair)*
- Hai bộ $(a_1, \dots, a_n)$ và $(b_1, \dots, b_n)$ là *bằng nhau* nếu với mọi $i \in \{1, \dots, n\}$, $a_i = b_i$
- **Chú ý:** $(1, 2) \neq (2, 1) \neq (2, 1, 1)$ (nhưng $\{1, 2\} = \{2, 1\} = \{2, 1, 1\}$)
- *Tích Đềcác (Cartesian product)* của hai tập A, B, ký hiệu $A \times B$, là tập tất cả các cặp sắp thứ tự (a, b) trong đó $a \in A$ và $b \in B$
  - $A \times B = \{(a, b) \mid a \in A \wedge b \in B\}$
  - Chú ý rằng tích Đềcác *không* có tính chất giao hoán, nghĩa là $\neg \forall A, B\, (A \times B = B \times A)$
  - Tổng quát hóa $A_1 \times \cdots \times A_n = \{(a_1, \dots, a_n) \mid a_1 \in A_1 \wedge \cdots \wedge a_n \in A_n\}$

Bài tập 6

Chứng minh rằng $A \times B = \emptyset$ *khi và chỉ khi* $A = \emptyset$ *hoặc* $B = \emptyset$

Bài tập 7

Chứng minh rằng $A \times B = B \times A$ *khi và chỉ khi* $A = \emptyset$ *hoặc* $B = \emptyset$ *hoặc* $A = B$

- *Hợp (union)* của hai tập hợp A, B, ký hiệu $A \cup B$, là tập chứa tất cả các phần tử hoặc thuộc A, hoặc thuộc B, hoặc thuộc cả hai
  - $\forall A, B\,(A \cup B = \{x \mid x \in A \vee x \in B\})$
  - $A \cup B \supseteq A$ và $A \cup B \supseteq B$
  - $\{1, 3, 5\} \cup \{2, 3, 4\} = \{1, 2, 3, 4, 5\}$

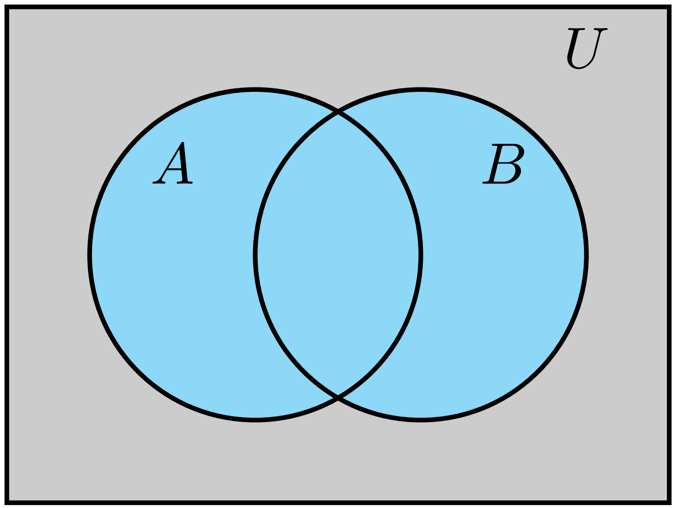

Hình: Giản đồ Venn mô tả $A \cup B$

- *Giao (intersection)* của hai tập hợp A, B, ký hiệu $A \cap B$, là tập chứa tất cả các phần tử đồng thời thuộc cả A và B
  - $\forall A, B\ (A \cap B = \{x \mid x \in A \wedge x \in B\})$
  - $A \cap B \subseteq A$ và $A \cap B \subseteq B$
  - $\{1, 3, 5\} \cap \{2, 3, 4\} = \{3\}$
- Hai tập A và B là *rời nhau (disjoint)* nếu $A \cap B = \emptyset$.
  - $\{1, 3, 5\} \cap \{2, 4, 6\} = \emptyset$

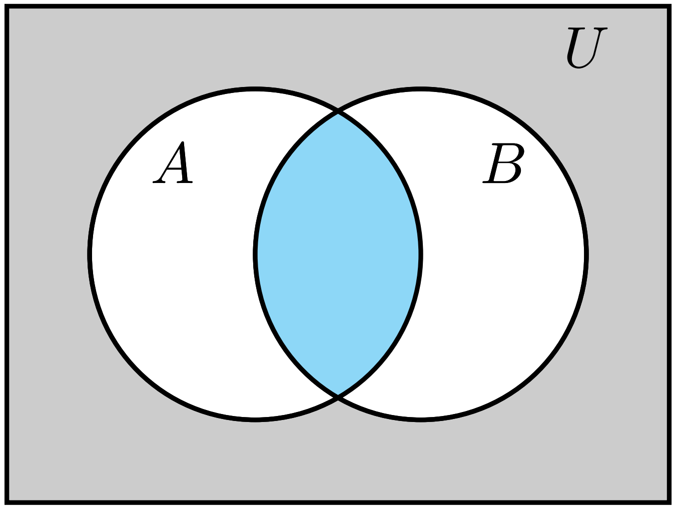

Hình: Giản đồ Venn mô tả $A \cap B$

- *Hiệu (difference)* của hai tập hợp A, B, ký hiệu $A - B$ hoặc $A \setminus B$, là tập chứa tất cả các phần tử thuộc A nhưng không thuộc B
  - $\forall A, B\,(A - B = \{x \mid x \in A \land x \notin B\})$
  - $\{1, 3, 5\} - \{2, 3, 4\} = \{1, 5\}$
- Khi tập vũ trụ U được xác định, *phần bù (complement)* của tập A, ký hiệu $\overline{A}$, là tập $U - A$
  - $\forall A\,(\overline{A} = \{x \mid x \notin A\})$

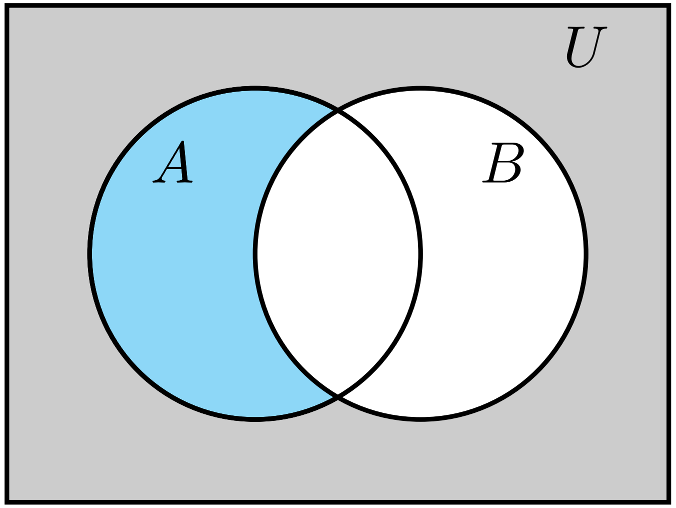

Hình: Giản đồ Venn mô tả $A - B$

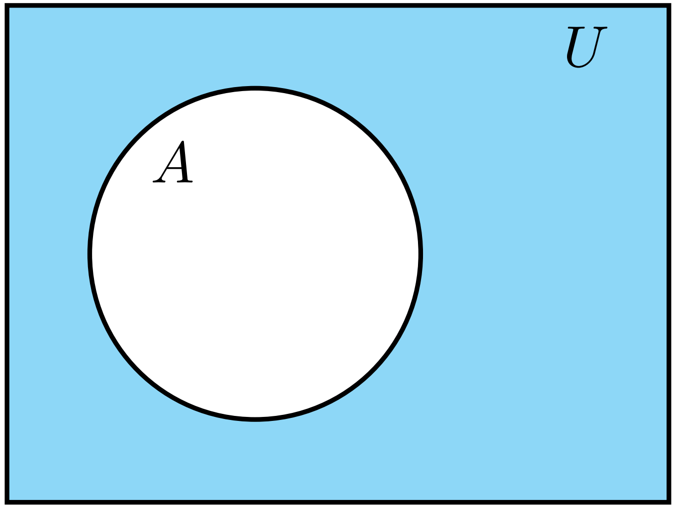

Hình: Giản đồ Venn mô tả $\overline{A}$

- *Hiệu đối xứng (symmetric difference)* của hai tập hợp A, B, ký hiệu $A\Delta B$ hoặc $A \oplus B$, là tập chứa tất cả các phần tử hoặc thuộc A hoặc thuộc B nhưng không thuộc cả A và B
  - $\forall A, B\ (A\Delta B = \{x \mid x \in A \oplus x \in B\})$
  - $A\Delta B = (A - B) \cup (B - A)$
  - $\{1, 3, 5\}\Delta\{2, 3, 4\} = \{1, 2, 4, 5\}$

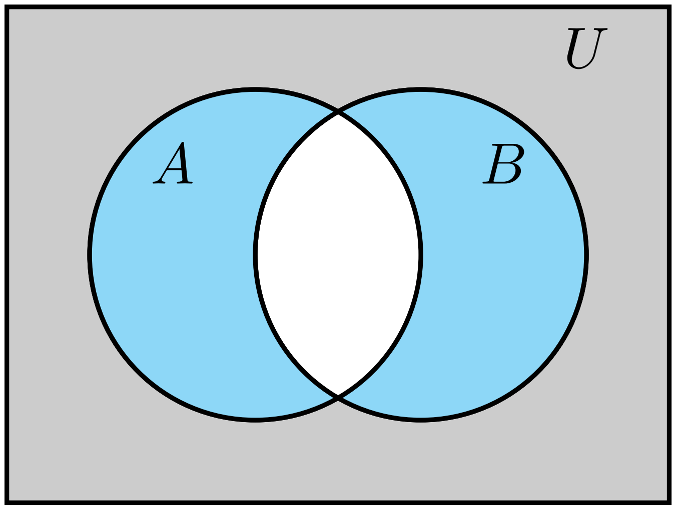

Hình: Giản đồ Venn mô tả $A\Delta B$

Bảng tính thuộc (membership table) của các phép toán trên tập hợp

A	B	$A \cup B$	$A \cap B$	$A - B$	$\overline{A}$	$A \Delta B$
1	1	1	1	0	0	0
1	0	1	0	1	0	1
0	1	1	0	0	1	1
0	0	0	0	0	1	0

Bài tập 8

Xây dựng bảng tính thuộc của

(a) $A \cup (B \cup C)$ và $(A \cup B) \cup C$

(b) $A \cap (B \cup C)$ và $(A \cap B) \cup (A \cap C)$

(c) $\overline{A \cup B}$ và $\overline{A} \cap \overline{B}$

Tên gọi	Đẳng thức
Luật đồng nhất (Identity laws)	$A \cap U = A$ $A \cup \emptyset = A$
Luật nuốt (Domination laws)	$A \cup U = U$ $A \cap \emptyset = \emptyset$
Luật lũy đẳng (Idempotent laws)	$A \cup A = A$ $A \cap A = A$
Luật bù kép (Double complement laws)	$\overline{\overline{A}} = A$
Luật giao hoán (Commutative laws)	$A \cup B = B \cup A$ $A \cap B = B \cap A$
Luật kết hợp (Associative laws)	$A \cup (B \cup C) = (A \cup B) \cup C$ $A \cap (B \cap C) = (A \cap B) \cap C$
Luật phân phối (Distributive laws)	$A \cup (B \cap C) = (A \cup B) \cap (A \cup C)$ $A \cap (B \cup C) = (A \cap B) \cup (A \cap C)$

Tên gọi	Đẳng thức
Luật De Morgan (De Morgan's laws)	$\overline{A \cap B} = \overline{A} \cup \overline{B}$ $\overline{A \cup B} = \overline{A} \cap \overline{B}$
Luật hấp thụ (Absorption laws)	$A \cup (A \cap B) = A$ $A \cap (A \cup B) = A$
Luật bù (Complement laws)	$A \cup \overline{A} = U$ $A \cap \overline{A} = \emptyset$

Với hai tập A, B bất kỳ,

Chứng minh $A = B$

(1) Chứng minh trực tiếp $A \subseteq B$ và $B \subseteq A$

(2) Chứng minh thông qua định nghĩa tập hợp và các phép biến đổi lôgic

(3) Chứng minh bằng bảng tính thuộc

(4) Chứng minh bằng giản đồ Venn

Ví dụ 1 (Dùng định nghĩa)

Chứng minh $\overline{A \cap B} = \overline{A} \cup \overline{B}$

- $\overline{A \cap B} \subseteq \overline{A} \cup \overline{B}$
  - Giả sử $x \in \overline{A \cap B}$. Theo định nghĩa, $x \notin A \cap B$. Do đó, mệnh đề $\neg(x \in A \wedge x \in B)$ đúng. Áp dụng luật De Morgan, $\neg(x \in A) \vee \neg(x \in B)$ đúng. Theo định nghĩa, ta có $x \notin A$ hoặc $x \notin B$. Do đó, $x \in \overline{A}$ hoặc $x \in \overline{B}$, suy ra $x \in \overline{A} \cup \overline{B}$
- $\overline{A \cap B} \supseteq \overline{A} \cup \overline{B}$
  - Giả sử $x \in \overline{A} \cup \overline{B}$. Theo định nghĩa, $x \in \overline{A}$ hoặc $x \in \overline{B}$. Do đó, $x \notin A$ hoặc $x \notin B$. Như vậy, mệnh đề $(x \notin A) \vee (x \notin B)$ đúng. Theo định nghĩa, $\neg(x \in A) \vee \neg(x \in B)$ cũng đúng. Áp dụng luật De Morgan, mệnh đề $\neg(x \in A \wedge x \in B)$ đúng. Do đó, $\neg(x \in A \cap B)$ đúng, suy ra $x \in \overline{A \cap B}$

Ví dụ 2 (Dùng đẳng thức lôgic đã biết)

Chứng minh $\overline{A \cap B} = \overline{A} \cup \overline{B}$

$\overline{A \cap B} = \{x \mid x \notin A \cap B\}$	định nghĩa phần bù
$= \{x \mid \neg(x \in A \cap B)\}$	định nghĩa $\notin$
$= \{x \mid \neg(x \in A \wedge x \in B)\}$	định nghĩa $\cap$
$= \{x \mid \neg(x \in A) \vee \neg(x \in B)\}$	luật De Morgan
$= \{x \mid x \notin A \vee x \notin B\}$	định nghĩa $\notin$
$= \{x \mid x \in \overline{A} \vee x \in \overline{B}\}$	định nghĩa phần bù
$= \{x \mid x \in \overline{A} \cup \overline{B}\}$	định nghĩa $\cup$
$= \overline{A} \cup \overline{B}$	mô tả tập hợp

Ví dụ 3 (Dùng bảng tính thuộc)

Chứng minh $\overline{A \cap B} = \overline{A} \cup \overline{B}$

A	B	$\overline{A}$	$\overline{B}$	$A \cap B$	$\overline{A \cap B}$	$\overline{A} \cup \overline{B}$
1	1	0	0	1	0	0
1	0	0	1	0	1	1
0	1	1	0	0	1	1
0	0	1	1	0	1	1

Ví dụ 4 (Dùng giản đồ Venn)

Chứng minh $\overline{A \cap B} = \overline{A} \cup \overline{B}$

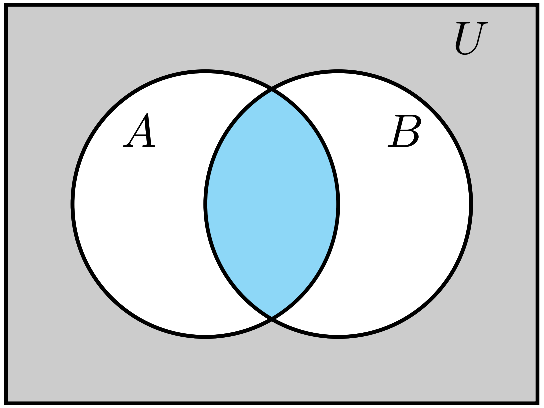

Hình: Giản đồ Venn mô tả $A \cap B$

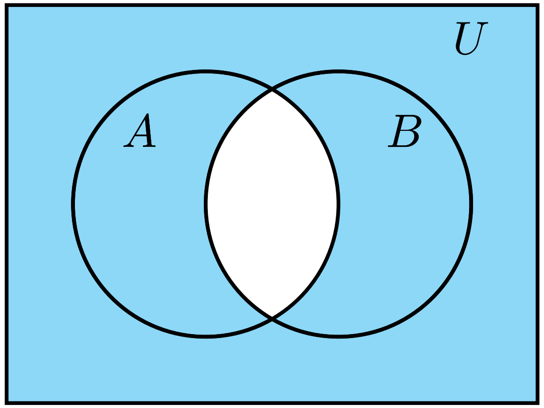

Hình: Giản đồ Venn mô tả $\overline{A \cap B}$

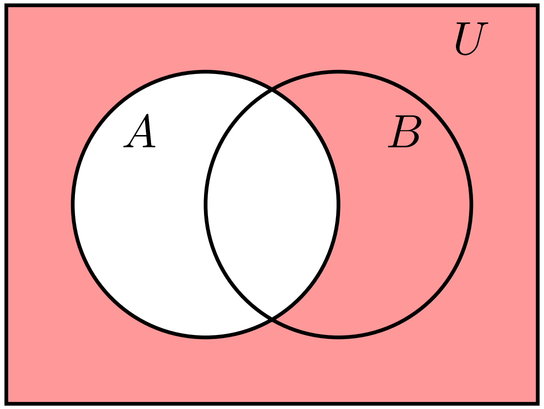

Hình: Giản đồ Venn mô tả $\overline{A}$

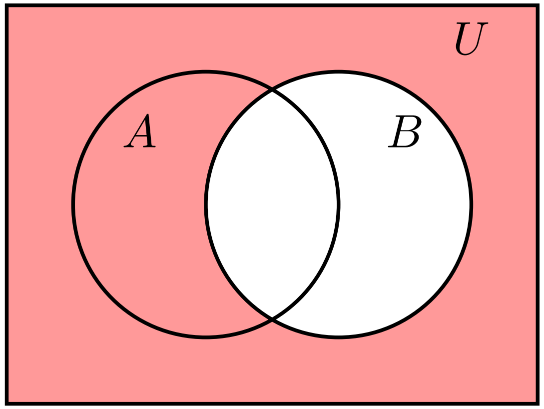

Hình: Giản đồ Venn mô tả $\overline{B}$

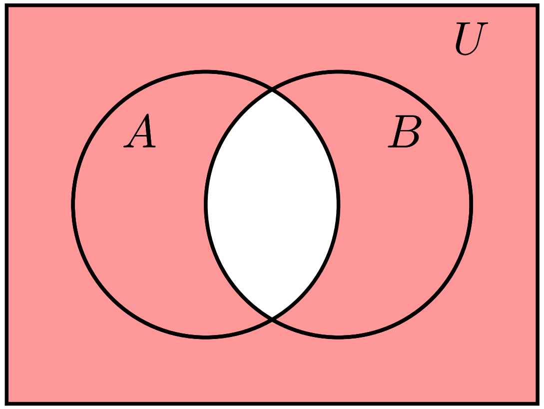

Hình: Giản đồ Venn mô tả $\overline{A} \cup \overline{B}$

Bài tập 9

Chứng minh các hằng đẳng thức tập hợp đã đề cập (sử dụng các phương pháp đã ví dụ ở trên)

Bài tập 10

Với hai tập A, B bất kỳ, chứng minh

(a) $A \cap B \subseteq A$ và $A \cap B \subseteq B$

(b) $A \cap B = A - (A - B)$

(c) $A \cup (B - A) = A \cup B$

(d) $A \cap (B - A) = \emptyset$

(e) $A \Delta A = \emptyset$

(f) $A \Delta \emptyset = A$

(g) $A \Delta B = B \Delta A$

(h) $(A \Delta B) \Delta B = A$

- Do các phép hợp và giao thỏa mãn luật giao hoán và luật kết hợp, ta có thể mở rộng các khái niệm này cho dãy n tập $A_1, \dots, A_n$ hoặc thậm chí dãy vô hạn các tập.
  - Cách nhóm và thứ tự thực hiện không quan trọng
  - $A \cup B \cup C = (A \cup B) \cup C = A \cup (B \cup C) = B \cup (A \cup C) = \dots$
  - $A \cap B \cap C = (A \cap B) \cap C = A \cap (B \cap C) = B \cap (A \cap C) = \dots$

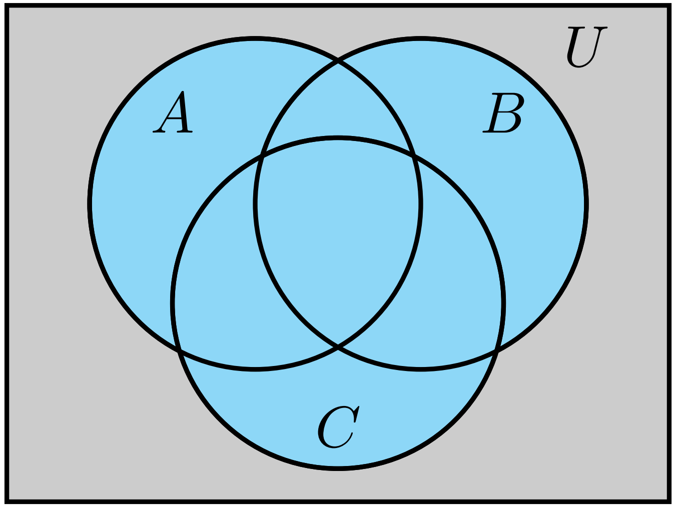

Hình: Giản đồ Venn cho $A \cup B \cup C$

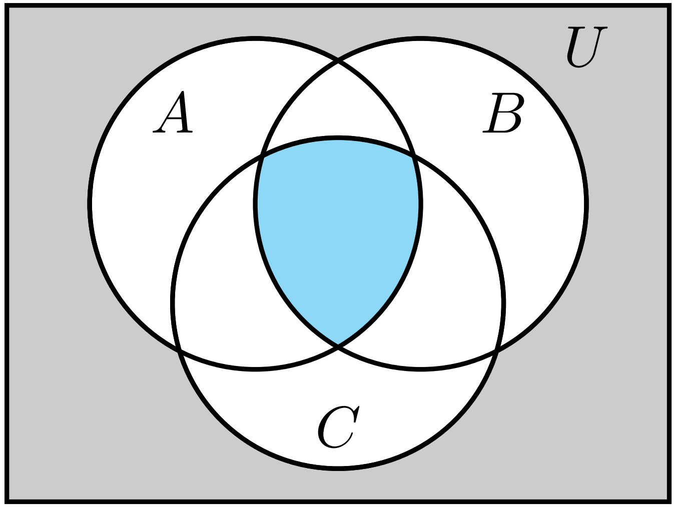

Hình: Giản đồ Venn cho $A \cap B \cap C$

- *Hợp (union)* của một bộ (hữu hạn hoặc vô hạn) các tập hợp là một tập chứa tất cả các phần tử là thành viên của ít nhất một tập trong bộ
  - $\bigcup_{i=1}^{n} A_i = \{x \mid \exists i \in \{1,\dots,n\} (x \in A_i)\} = A_1 \cup A_2 \cup \dots \cup A_n$
  - Tương tự với tập chỉ số I bất kỳ $\bigcup_{i \in I} A_i$ hay với vô hạn các tập hợp $\bigcup_{i=1}^{\infty} A_i$
  - Ví dụ, với $i = 1, 2, \dots$ nếu $A_i = \{i, i+1, i+2, \dots\}$ thì $\bigcup_{i=1}^{n} A_i = \bigcup_{i=1}^{n} \{i, i+1, i+2, \dots\} = \{1, 2, 3, \dots\} = \mathbb{Z}^+$

- *Giao (intersection)* của một bộ (hữu hạn hoặc vô hạn) các tập hợp là một tập chứa tất cả các phần tử là thành viên của tất cả các tập trong bộ
  - $\bigcap_{i=1}^{n} A_i = \{x \mid \forall i \in \{1,\dots,n\}\,(x \in A_i)\} = A_1 \cap A_2 \cap \cdots \cap A_n$
  - Tương tự với tập chỉ số I bất kỳ $\bigcap_{i \in I} A_i$ hay với vô hạn các tập hợp $\bigcap_{i=1}^{\infty} A_i$
  - Ví dụ, với $i = 1, 2, \dots$ nếu $A_i = \{i, i+1, i+2, \dots\}$ thì $\bigcap_{i=1}^{n} A_i = \bigcap_{i=1}^{n} \{i, i+1, i+2, \dots\} = \{n, n+1, n+2, \dots\} = A_n$

- Giả sử *tập vũ trụ U là hữu hạn* và các phần tử của U được liệt kê theo *thứ tự* $u_1, u_2, u_3, \dots, u_n$. Ta có thể biểu diễn một tập hữu hạn $A \subseteq U$ dưới dạng một chuỗi nhị phân $\mathcal{B}(A) = x_1 x_2 \dots x_n$ trong đó $x_i = 1$ *nếu* $u_i \in A$ và $x_i = 0$ *nếu* $u_i \notin A$.
  - Với $U = \{1, 2, \dots, 10\}$ $(u_1 = 1, \dots, u_{10} = 10)$ và $A = \{2, 3, 5, 7\}$ thì $\mathcal{B}(A) = 0110101000$

U	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
$\mathcal{B}(A)$	0	1	1	0	1	0	1	0	0	0

- Các toán tử tập hợp *"$\cup$", "$\cap$", và "$\overline{}$"* lần lượt tương ứng với các toán tử lôgic *"$\vee$", "$\wedge$", và "$\neg$"* thực hiện theo từng bit.

Bài tập 11

Với $U = \{1, 2, \dots, 10\}$ ($u_i = i$), $A_1 = \{2, 3, 5, 7\}$, $A_2 = \{1, 3, 9\}$, hãy so sánh

(1) $\mathcal{B}(A_1 \cup A_2)$ *và* $\mathcal{B}(A_1) \vee \mathcal{B}(A_2)$

(2) $\mathcal{B}(A_1 \cap A_2)$ *và* $\mathcal{B}(A_1) \wedge \mathcal{B}(A_2)$

(3) $\mathcal{B}(\neg A_1)$ *và* $\overline{\mathcal{B}(A_1)}$

- Chúng ta đang học một *lý thyết tập hợp ngây thơ (naive set theory)*
  - Định nghĩa bằng ngôn ngữ tự nhiên, không chặt chẽ về mặt toán học
  - Mô tả các khía cạnh của các tập hợp toán học quen thuộc trong toán rời rạc
  - Bản thân lý thuyết này có chứa các *nghịch lý (paradox)* (= một phát biểu tự phủ định chính nó mặc dù lúc đầu nhìn có vẻ đúng)
- *Nghịch lý Russell* (Đặt theo tên nhà triết học, nhà lôgic học, nhà toán học người Anh Bertrand Russell (1872–1970))
  - Gọi S là tập *tất cả các tập hợp không chứa chính nó như là một phần tử*, nghĩa là $S = \{A \mid A$ là một tập hợp và $A \notin A\}$
    - Chú ý rằng *theo định nghĩa tập hợp ta đã học, tồn tại một tập hợp chứa chính nó như là một phần tử*. Ví dụ xét *tập các tập hợp có chứa ít nhất một phần tử*
  - *Liệu S có phải là một phần tử của chính nó hay không*, nói cách khác, liệu $S \in S$?

- Cho hai tập hợp A và B. Một *quan hệ (relation)* $\mathcal{R}$ giữa A và B là một tập con của tích Đềcác $A \times B$. Ta viết $a\mathcal{R}b$ nếu $(a, b) \in \mathcal{R}$. Trong trường hợp $A = B$ thì $\mathcal{R}$ được gọi là một quan hệ trong A
  - A là tập các giảng viên. B là tập các lớp. $\mathcal{R} \subseteq A \times B$ là quan hệ "phân công giảng viên dạy lớp học"
  - $\mathcal{R} = \emptyset$: không có giảng viên nào dạy bất kỳ lớp nào
  - $\mathcal{R} = A \times B$: mỗi giảng viên dạy tất cả các lớp
- Biểu diễn một quan hệ bằng hình vẽ

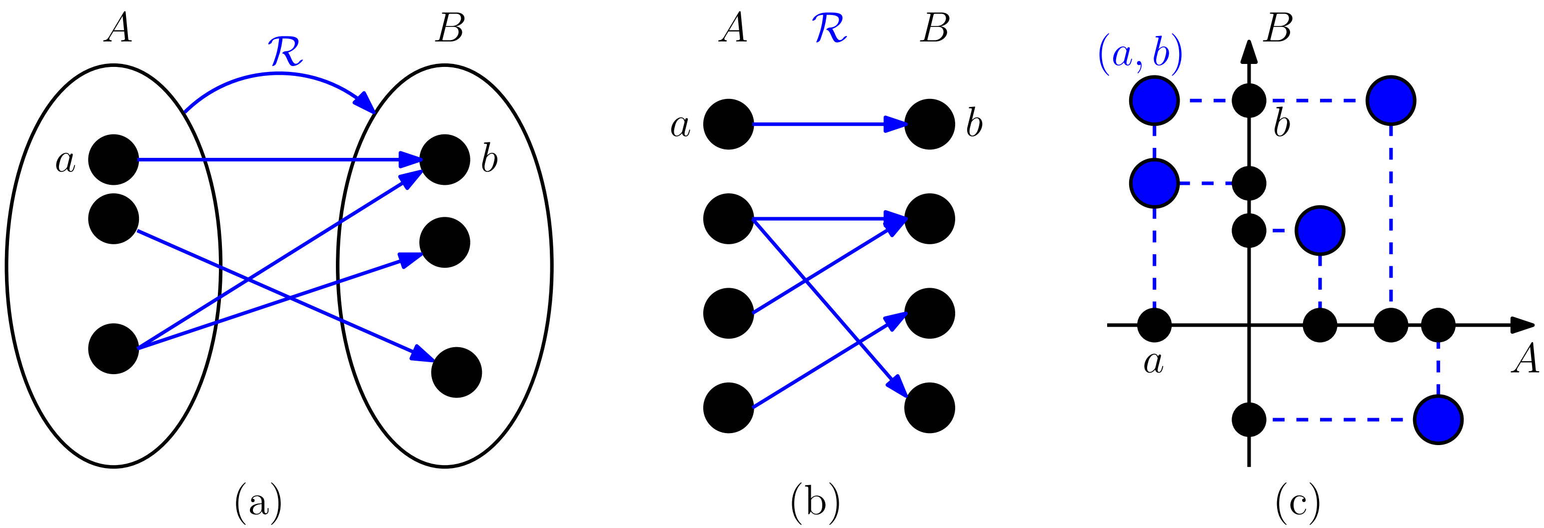

Hình: (a) tương tự giản đồ Venn, (b) đồ thị, (c) hệ tọa độ Đềcác

- Một quan hệ $\mathcal{R}$ trong A được gọi là *quan hệ tương đương (equivalence relation)* nếu nó thỏa mãn các điều kiện sau

  Tính phản xạ (reflexive) Với mọi a thuộc A, ta có $a\mathcal{R}a$

  Tính đối xứng (symmetric) Với mọi a, b thuộc A, nếu ta có $a\mathcal{R}b$ thì ta cũng có $b\mathcal{R}a$

  Tính bắc cầu (transitive) Với mọi a, b, c thuộc A, nếu ta có $a\mathcal{R}b$ và $b\mathcal{R}c$ thì ta cũng có $a\mathcal{R}c$

Bài tập 12

Trong mỗi trường hợp sau, $\mathcal{R}$ có phải là quan hệ tương đương hay không?

(1) $\mathcal{R} = \{(p, q) \mid p \equiv q\}$ *với* p, q *là các mệnh đề lôgic*

(2) $\mathcal{R} = \{(A, B) \mid A \subseteq B\}$ *với* A, B *là các tập hợp*

(3) $\mathcal{R} = \{(A, B) \mid A = B\}$ *với* A, B *là các tập hợp*

(4) $\mathcal{R} = \{(a, b) \mid b$ *chia hết cho* $a\}$ *với* a, b *là các số nguyên dương*

- Với hai tập khác rỗng A, B, một *hàm (function)* f từ A đến B, ký hiệu $f : A \to B$, là một quan hệ giữa A và B gán *chính xác một phần tử của B* cho *mỗi phần tử của A*
  (1) Với mọi $a \in A$, tồn tại $b \in B$ sao cho $(a, b) \in f$
  (2) Với b_1 và b_2 thuộc B sao cho $(a, b_1) \in f$ và $(a, b_2) \in f$, ta có $b_1 = b_2$

  Nếu b là phần tử duy nhất thuộc B được gán cho phần tử a thuộc A bởi f, ta viết $f(a) = b$

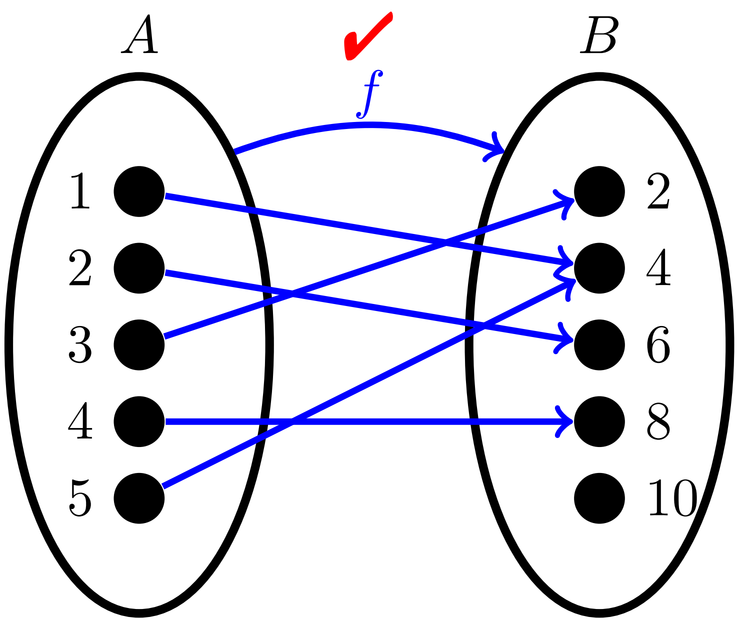

Hình: Hàm

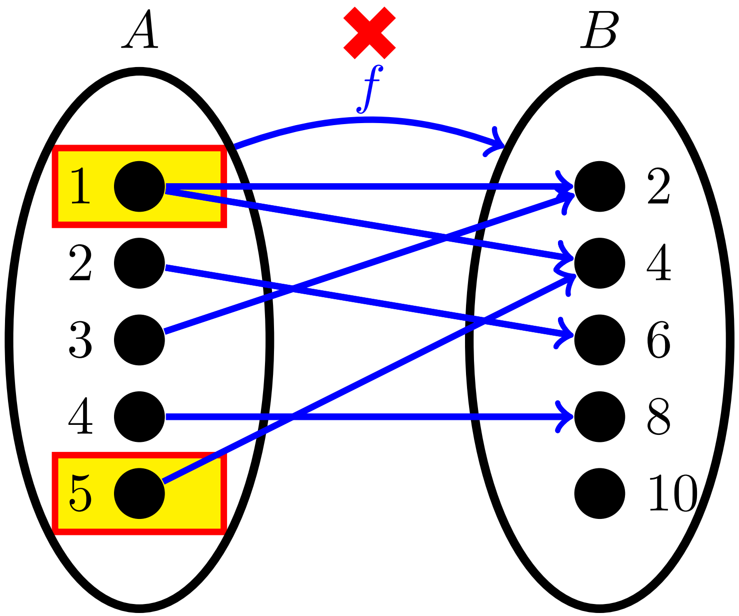

Hình: Không phải hàm

Giả sử f là một hàm từ A đến B

- A được gọi là *miền xác định (domain)* của f
- B được gọi là *miền giá trị (codomain)* của f
- Nếu $f(a) = b$, ta gọi b là *ảnh (image)* của a và a là một *nghịch ảnh (preimage)* của b. Tập hợp tất cả các ảnh của các phần tử thuộc A được gọi là *ảnh của A* qua hàm f, ký hiệu $f(A)$
  - $f(A) \subseteq B$
- Ta cũng nói rằng f *ánh xạ* A đến B

Ví dụ 5

Với hàm f như hình bên

- Tập xác định $A = \{1, 2, 3, 4, 5\}$
- Tập giá trị $B = \{2, 4, 6, 8, 10\}$
- $f(A) = \{4, 6, 2, 8\} \subseteq B$
- $4 \in B$ là ảnh của cả $1 \in A$ và $5 \in A$

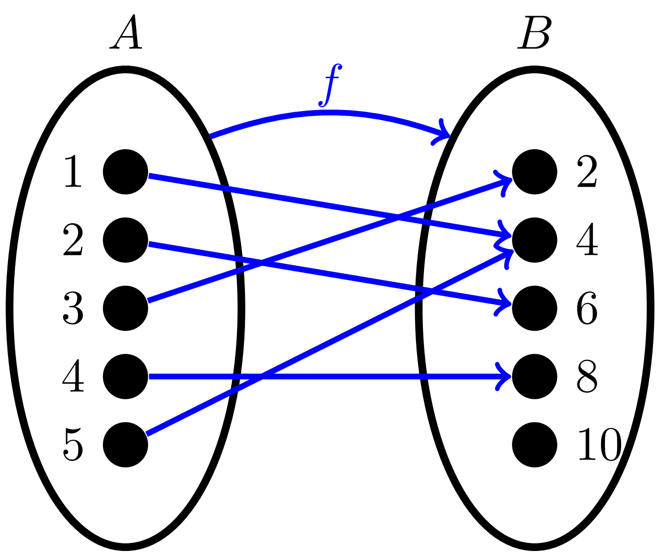

Hình: $f : A \to B$

- Cho *f_1 và f_2 là các hàm từ A đến $\mathbb{R}$*. Ta định nghĩa $f_1 + f_2$ và $f_1 f_2$ là các hàm từ A đến $\mathbb{R}$, gọi là các *hàm thực (real-valued function)*, như sau. Với mọi $x \in A$,

ký hiệu hàm

$$\boxed{(f_1+f_2)}(x) = \boxed{f_1(x)+f_2(x)}$$
$$\boxed{(f_1f_2)}(x) = \boxed{f_1(x)f_2(x)}$$

phép toán trong $\mathbb{R}$

Bài tập 13

Hãy kiểm tra lại rằng $f_1 + f_2$ và $f_1 f_2$ thực sự là các hàm số

- Giả sử f là hàm số từ A đến B. Có thể mở rộng định nghĩa ảnh của tập xác định A cho một tập con S của nó. *Ảnh của S* qua hàm f, ký hiệu $f(S)$, là tập tất cả các ảnh của các phần tử thuộc S
  - $f(S) = \{t \mid \exists s \in S\,(t = f(s))\} = \{f(s) \mid s \in S\}$
  - **Chú ý:** $f(s)$ là một phần tử của B và $f(S)$ là một tập con của B

- Với các hàm $g : A \to B$ và $f : B \to C$, ta có thể định nghĩa *hợp (composition)* của f và g, ký hiệu $f \circ g : A \to C$, như sau
$$(f \circ g)(x) = f(g(x))$$
với mọi $x \in A$
- **Chú ý:** $f \circ g$ chỉ được định nghĩa khi *tập giá trị của g là tập con của tập xác định của f*
- **Chú ý:** Toán tử "$\circ$" không giao hoán, nghĩa là, *trong hầu hết mọi trường hợp, $f \circ g \neq g \circ f$*

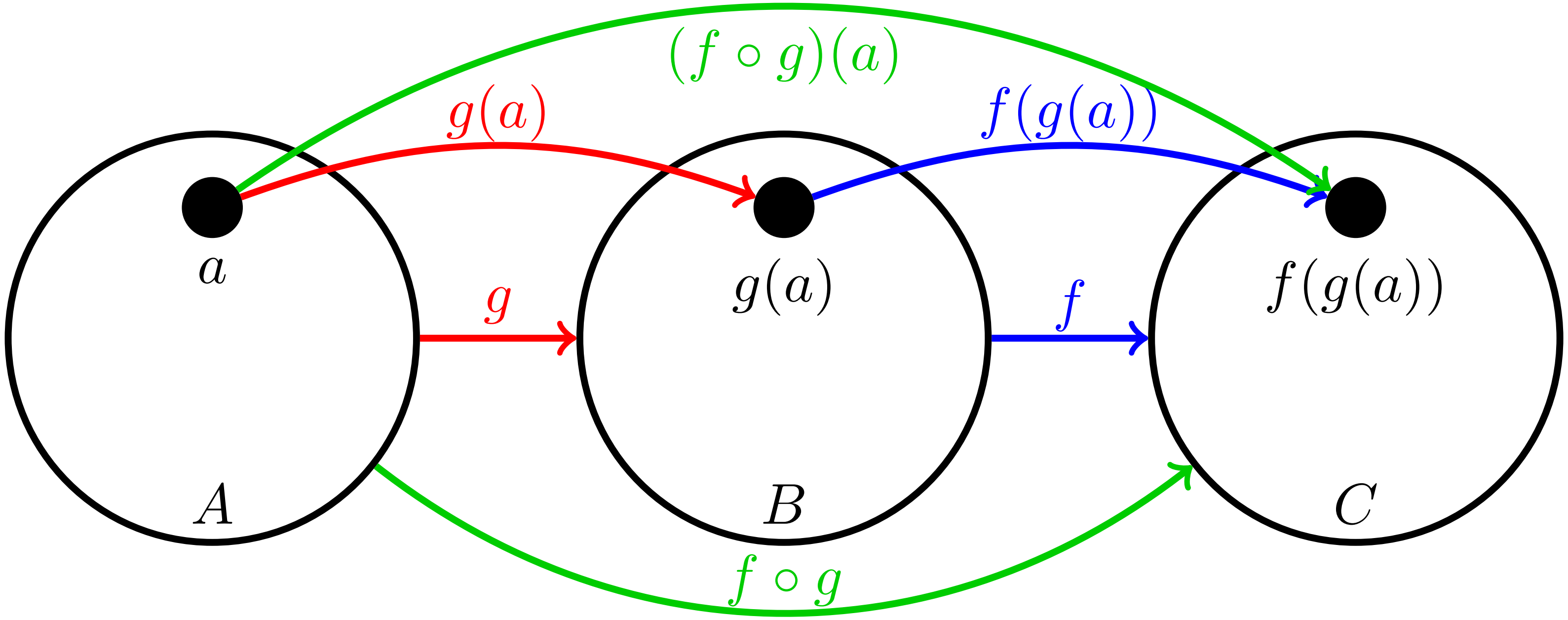

Ví dụ 6

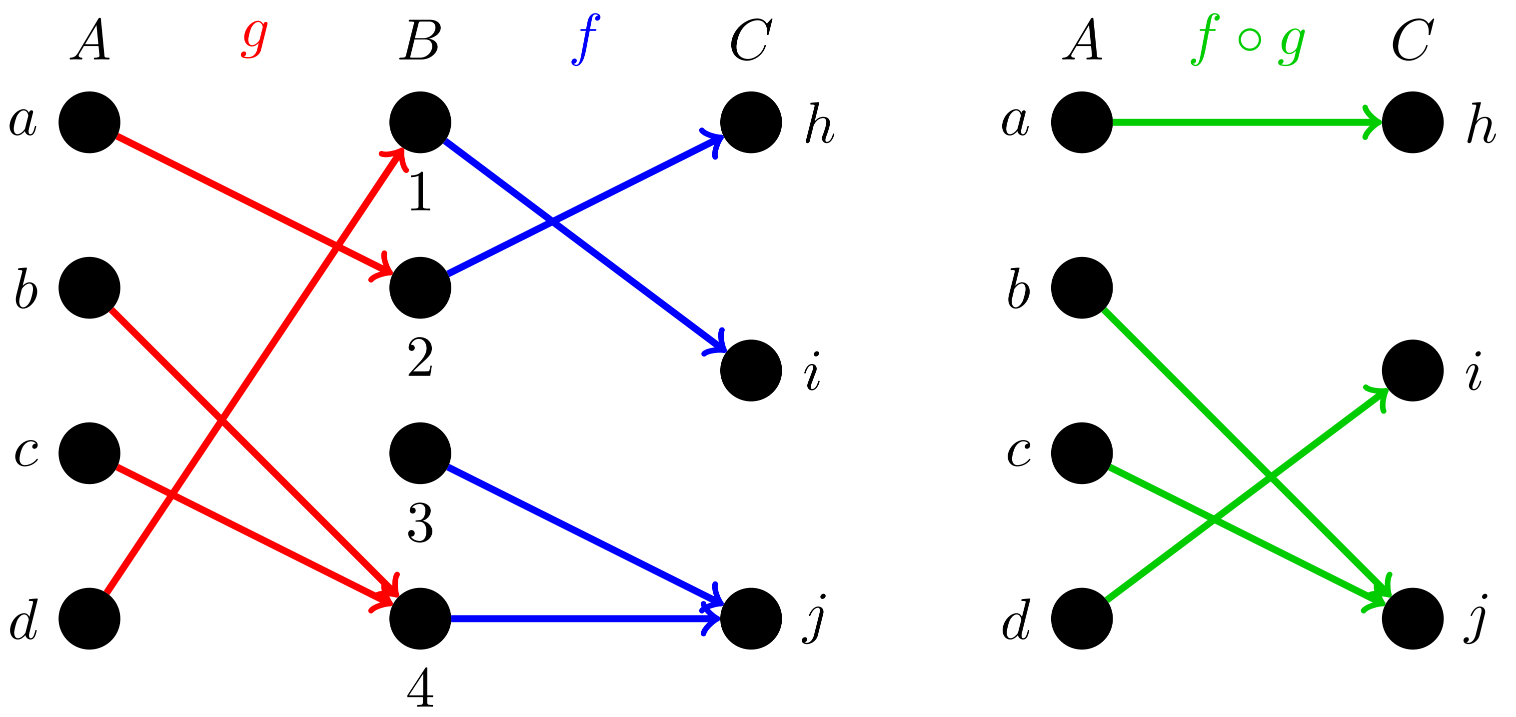

Bài tập 14

Cho $g : \{a, b, c\} \to \{a, b, c\}$ *với* $g(a) = b$, $g(b) = c$, *và* $g(c) = a$.
Cho $f : \{a, b, c\} \to \{1, 2, 3\}$ *với* $f(a) = 3$, $f(b) = 2$, *và* $f(c) = 1$.
Hãy tìm $f \circ g$ *và* $g \circ f$

- Hàm $f : A \to B$ được gọi là một *đơn ánh (injection)* hay một *hàm một-một (one-to-one function)* khi và chỉ khi $f(a) = f(b)$ kéo theo $a = b$ với mọi a và b thuộc tập xác định A của f
  - $\forall a, b\,(f(a) = f(b) \to a = b) \equiv \forall a, b\,(a \neq b \to f(a) \neq f(b))$

Ví dụ 7

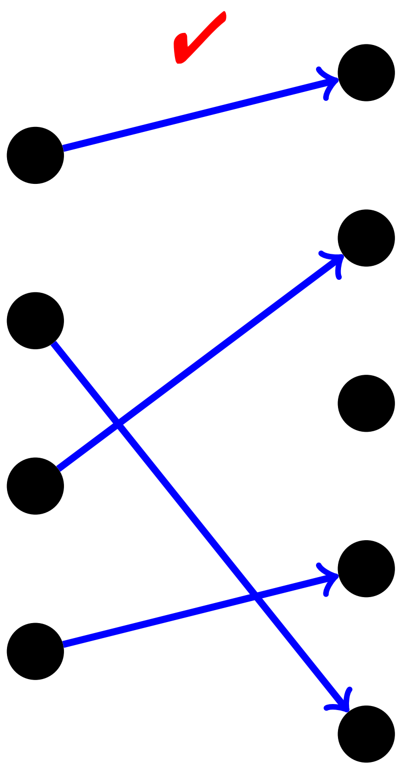

Hình: Đơn ánh

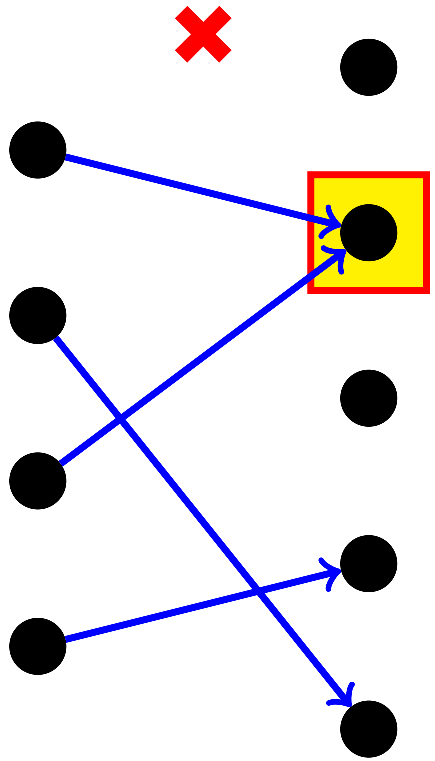

Hình: Không phải đơn ánh

Cho $f : A \to B$ là một hàm số trong đó các tập A, B là tập con của $\mathbb{R}$

- f được gọi là *tăng (increasing)* khi và chỉ khi với mọi x, y thuộc A thỏa mãn $x < y$, ta luôn có $f(x) \leq f(y)$
  - $\forall x \forall y\, (x < y \to f(x) \leq f(y))$
- f được gọi là *thực sự tăng (strictly increasing)* khi và chỉ khi với mọi x, y thuộc A thỏa mãn $x < y$, ta luôn có $f(x) < f(y)$
  - $\forall x \forall y\, (x < y \to f(x) < f(y))$
- f được gọi là *giảm (decreasing)* khi và chỉ khi với mọi x, y thuộc A thỏa mãn $x < y$, ta luôn có $f(x) \geq f(y)$
  - $\forall x \forall y\, (x < y \to f(x) \geq f(y))$
- f được gọi là *thực sự giảm (strictly decreasing)* khi và chỉ khi với mọi x, y thuộc A thỏa mãn $x < y$, ta luôn có $f(x) > f(y)$
  - $\forall x \forall y\, (x < y \to f(x) > f(y))$

Bài tập 15

Chứng minh nếu f là hàm thực sự tăng hoặc thực sự giảm thì f là đơn ánh

- Hàm $f : A \to B$ được gọi là một *toàn ánh (surjection)* khi và chỉ khi với mọi phần tử b thuộc B tồn tại một phần tử a thuộc A sao cho $f(a) = b$
  - $\forall b \in B\, \exists a \in A\, (f(a) = b)$
  - $f(A) = B$ (ảnh của A qua f bằng với tập giá trị B)

Ví dụ 8

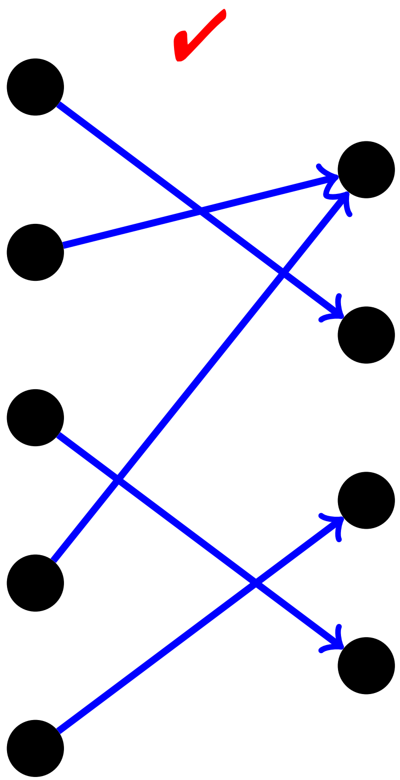

Hình: Toàn ánh

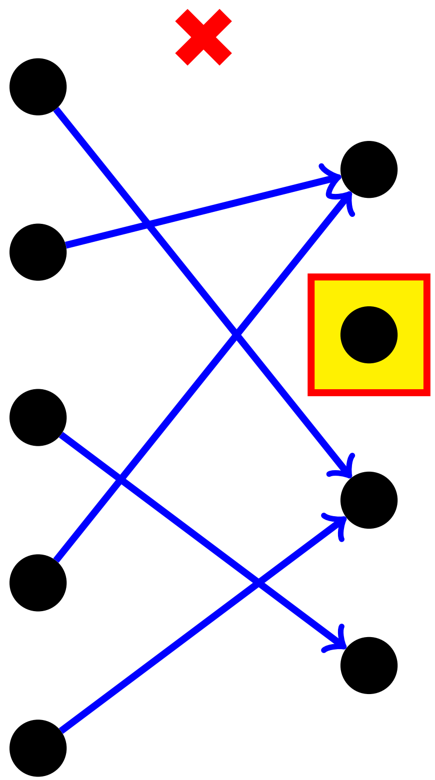

Hình: Không phải toàn ánh

- Hàm $f : A \to B$ được gọi là một *song ánh (bijection)* khi và chỉ khi nó đồng thời là đơn ánh và toàn ánh

Ví dụ 9

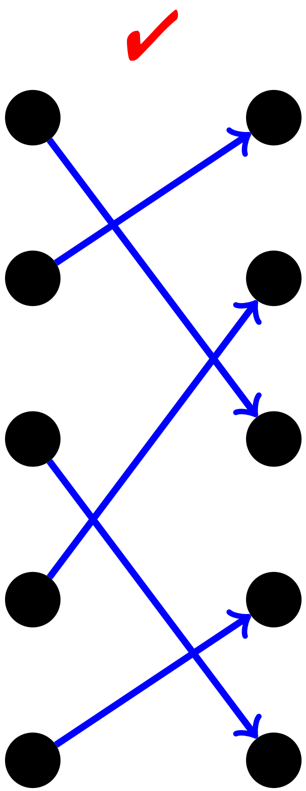

Hình: Song ánh

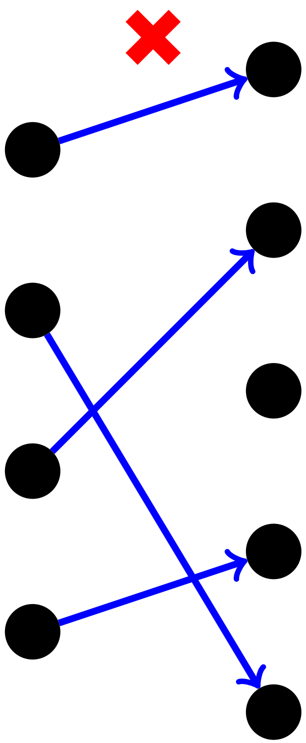

Hình: Đơn ánh, không toàn ánh

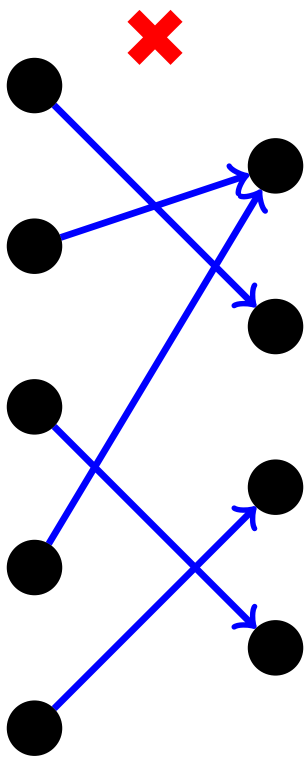

Hình: Toàn ánh, không đơn ánh

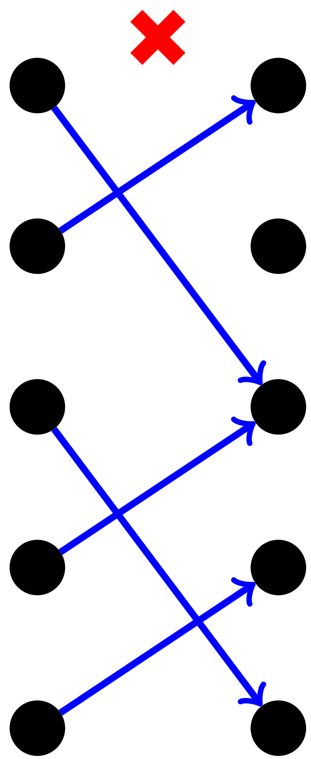

Hình: Không đơn ánh, không toàn ánh

- Cho $f : A \to B$ là một song ánh. *Hàm ngược (inverse function)* của f là một hàm gán cho mỗi phần tử $b \in B$ một phần tử duy nhất $a \in A$ sao cho $f(a) = b$. Hàm ngược của f được ký hiệu là $f^{-1} : B \to A$
- Một song ánh còn được gọi là một *hàm khả nghịch (invertible function)*

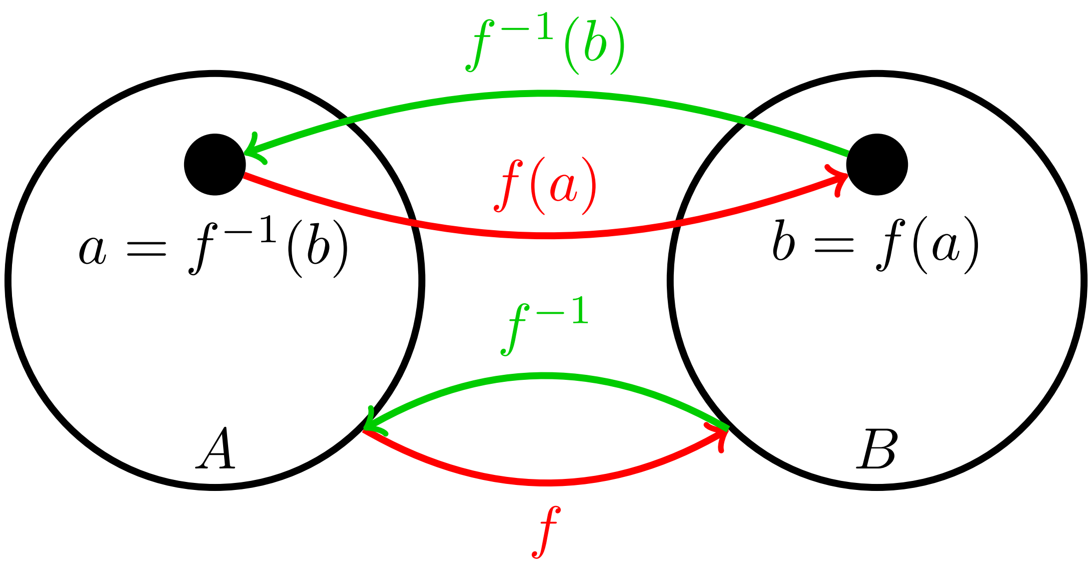

Bài tập 16

Chứng minh rằng f^{-1} là một song ánh

Bài tập 17

Hàm ngược của các hàm sau có tồn tại hay không? Tại sao?

(a) $f : \mathbb{R} \to \mathbb{R}, f(x) = x + 1$

(b) $f : \mathbb{R} \to \mathbb{R}, f(x) = x^2$

(c) $f : \mathbb{R} \to \mathbb{R}, f(x) = 2x$

(d) $f : \mathbb{N} \to \mathbb{N}, f(x) = 2x$

- Cho A là một tập hợp. *Hàm đồng nhất (identity function)* trên A là hàm $\mathrm{id}_A : A \to A$ trong đó $\mathrm{id}_A(x) = x$ với mọi $x \in A$
- id_A là song ánh với mọi tập A
- Với song ánh $f : A \to B$ và hàm ngược của nó $f^{-1} : B \to A$

$$f^{-1} \circ f = id_A$$

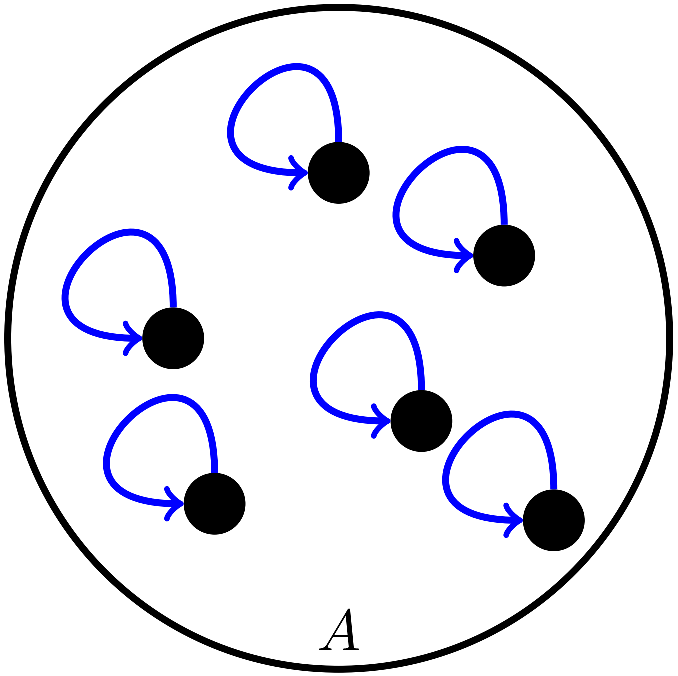

Hình: Hàm đồng nhất trên A

Trong toán rời rạc, ta thường dùng hai hàm sau

- *Hàm sàn (floor function)* gán cho số thực x số nguyên lớn nhất có giá trị nhỏ hơn hoặc bằng x. Giá trị của hàm sàn được ký hiệu là $\lfloor x \rfloor$
- *Hàm trần (ceiling function)* gán cho số thực x số nguyên nhỏ nhất có giá trị lớn hơn hoặc bằng x. Giá trị của hàm trần được ký hiệu là $\lceil x \rceil$

- Nếu $x \notin \mathbb{Z}$ thì $\lfloor -x \rfloor \neq -\lfloor x \rfloor$ và $\lceil -x \rceil \neq -\lceil x \rceil$
- Nếu $x \in \mathbb{Z}$ thì $\lfloor x \rfloor = \lceil x \rceil = x$

Ví dụ 10

- $\lfloor 1.5 \rfloor = 1$, $\lceil 1.5 \rceil = 2$
- $\lfloor -1.5 \rfloor = -2$, $\lceil -1.5 \rceil = -1$
- $\lfloor -3 \rfloor = -3$, $\lceil -3 \rceil = -3$

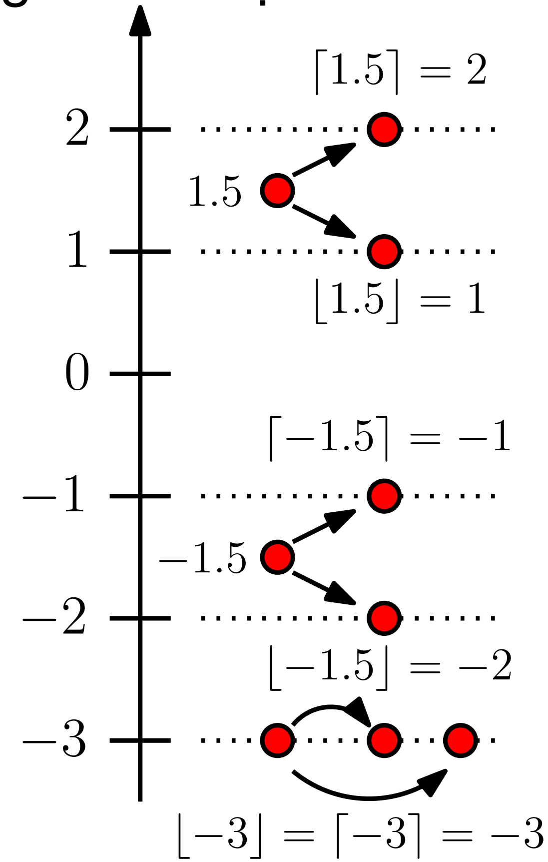

Part I

Phụ lục

Nội dung

Lực lượng của tập vô hạn

- Định nghĩa
- Tập đếm được và không đếm được

Lực lượng của tập vô hạn
Định nghĩa

- **Nhắc lại:** *Lực lượng (cardinality)* của một tập A, ký hiệu $|A|$, là số phần tử khác biệt mà A có
- Các tập A và B *có cùng lực lượng*, ký hiệu $|A| = |B|$, khi và chỉ khi tồn tại một *song ánh* từ A đến B
- Nếu tồn tại một *đơn ánh* từ A đến B, ta nói "lực lượng của A nhỏ hơn hoặc bằng lực lượng của B", và ký hiệu $|A| \leq |B|$
- Khi $|A| \leq |B|$ và hai tập A, B có lực lượng khác nhau, ta nói "lực lượng của A nhỏ hơn lực lượng của B", và ký hiệu $|A| < |B|$

Bài tập 18

Chứng minh rằng $|A| \leq |\mathcal{P}(A)|$ với mọi tập hợp A, trong đó $\mathcal{P}(A)$ là tập tất cả các tập hợp con của A

Bài tập 19

Tập $2\mathbb{Z}$ gồm các số nguyên chẵn có cùng lực lượng với tập số nguyên $\mathbb{Z}$ hay không?

Định lý 1: Định lý Cantor

Không tồn tại một toàn ánh $f : A \to \mathcal{P}(A)$ với A là một tập hợp bất kỳ và $\mathcal{P}(A)$ là tập tất cả các tập con của A

Chứng minh.

Ta chứng minh bằng phương pháp phản chứng

- Giả sử tồn tại toàn ánh $f : A \to \mathcal{P}(A)$
- Ta định nghĩa tập con $G \subseteq A$ như sau

$$G := \{x \in A \mid x \notin f(x)\}$$

- Do f là toàn ánh, tồn tại $a \in A$ sao cho $G = f(a)$
- Xét hai trường hợp
  - Nếu $a \in G$ thì theo định nghĩa của G, ta có $a \notin f(a) = G$. Đây là một mâu thuẫn
  - Nếu $a \notin G = f(a)$ thì $a \notin f(a)$. Do đó theo định nghĩa của G, ta có $a \in G$. Đây là một mâu thuẫn

Lực lượng của tập vô hạn

Tập đếm được và không đếm được

- Một tập có hữu hạn số phần tử hoặc có cùng lực lượng với tập các số nguyên dương $\mathbb{Z}^+$ được gọi là *tập đếm được (countable set)* và ngược lại thì gọi là *tập không đếm được (uncountable set)*
  - Có thể liệt kê các phần tử của tập đếm được theo thứ tự: phần tử thứ 1, phần tử thứ 2, v.v...
- Khi một tập vô hạn S là tập đếm được, ta ký hiệu lực lượng của S là $\aleph_0$ ("aleph null") và viết $|S| = \aleph_0$

Ví dụ 11

Tập các số tự nhiên $\mathbb{N}$ là tập đếm được

$$\begin{array}{cccccc} 0 & 1 & 2 & 3 & 4 & \cdots \\ \updownarrow & \updownarrow & \updownarrow & \updownarrow & \updownarrow & \\ 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & \cdots \end{array}$$

Ví dụ 12

Tập các số nguyên dương lẻ là tập đếm được

$$\begin{array}{cccccc} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & \cdots \\ \updownarrow & \updownarrow & \updownarrow & \updownarrow & \updownarrow & \\ 1 & 3 & 5 & 7 & 9 & \cdots \end{array}$$

Ví dụ 13

Tập các số nguyên $\mathbb{Z}$ là tập đếm được

$$\begin{array}{cccccc} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & \cdots \\ \updownarrow & \updownarrow & \updownarrow & \updownarrow & \updownarrow & \\ 0 & 1 & -1 & 2 & -2 & \cdots \end{array}$$

Ví dụ 14

Tập các số hữu tỷ dương $\mathbb{Q}^+ = \{\frac{p}{q} \mid p, q \in \mathbb{Z}^+\}$ là tập đếm được

$$\begin{array}{cccccc}
\boxed{\frac{1}{1}} & \boxed{\frac{2}{1}} & \boxed{\frac{3}{1}} & \boxed{\frac{4}{1}} & \boxed{\frac{5}{1}} & \cdots \\
\boxed{\frac{1}{2}} & \frac{2}{2} & \boxed{\frac{3}{2}} & \frac{4}{2} & \frac{5}{2} & \cdots \\
\boxed{\frac{1}{3}} & \boxed{\frac{2}{3}} & \frac{3}{3} & \frac{4}{3} & \frac{5}{3} & \cdots \\
\boxed{\frac{1}{4}} & \frac{2}{4} & \frac{3}{4} & \frac{4}{4} & \frac{5}{4} & \cdots \\
\boxed{\frac{1}{5}} & \frac{2}{5} & \frac{3}{5} & \frac{4}{5} & \frac{5}{5} & \cdots \\
\vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots &
\end{array}$$

$$\begin{array}{cccccc} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & \cdots \\ \updownarrow & \updownarrow & \updownarrow & \updownarrow & \updownarrow & \\ \frac{1}{1} & \frac{1}{2} & \frac{2}{1} & \frac{3}{1} & \frac{1}{3} & \cdots \end{array}$$

Ta chứng minh *tập số thực $\mathbb{R}$ là tập không đếm được* bằng phương pháp phản chứng sử dụng *lập luận đường chéo của Cantor (Cantor diagonalization argument)*

- Giả sử $\mathbb{R}$ là tập đếm được. Do mọi tập con của một tập đếm được cũng là một tập đếm được (*tại sao?*), tập các số thực nằm giữa 0 và 1 cũng là tập đếm được
- Sắp thứ tự các số thực giữa 0 và 1: $r_1, r_2, \dots$

$$
\begin{aligned}
r_1 &= 0.d_{11}d_{12}d_{13}d_{14}\dots \\
r_2 &= 0.d_{21}d_{22}d_{23}d_{24}\dots \\
r_3 &= 0.d_{31}d_{32}d_{33}d_{34}\dots \\
r_4 &= 0.d_{41}d_{42}d_{43}d_{44}\dots \\
&\vdots
\end{aligned}
$$

trong đó $d_{ij} \in \{0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9\}$

- Xây dựng một số thực $r = 0.d_1d_2d_3d_4\ldots$ mới trong đó

$$d_i = \begin{cases} 4 & \text{nếu } d_{ii} \neq 4 \\ 5 & \text{nếu } d_{ii} = 4 \end{cases}$$

- r không bằng bất cứ số nào trong các số $r_1, r_2, \ldots$ vì nó luôn khác r_i ở vị trí thứ i sau "$0.$"
- Do đó r là một số thực giữa 0 và 1 không nằm trong danh sách $r_1, r_2, \ldots$, do mỗi số thực có một biểu diễn thập phân duy nhất
- Tóm lại, không phải mọi số thực giữa 0 và 1 đều được liệt kê theo thứ tự $r_1, r_2, \ldots$, và do đó tập các số thực giữa 0 và 1 là tập không đếm được
- Nếu tập con của một tập là không đếm được thì tập đó cũng không đếm được (*tại sao?*), suy ra tập số thực $\mathbb{R}$ là không đếm được